

ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

Περιοδική έκδοση ιστορικών σπουδών

Φ. ΗΛΙΟΥ, Ἡ «διόρθωση» τῶν κειμένων □ Ν. ΚΑΡΑΠΙΔΑΚΗΣ, Ἡ ποιητική τῆς πόλης □ ΕΛΛΗ ΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ-ΣΙΣΙΛΙΑΝΟΥ, Ἡ φορολογία τῆς Δεκάτης στή βενετοκρατούμενη Κέρκυρα □ Γ. ΠΡΟΓΟΥΛΑΚΗΣ, Παραγωγή, γαιοπρόσοδος, κερδοφορία τοῦ χρήματος στά ἐδάφη τοῦ Ἄλλῃ Πασᾶ □ Κ. ΚΑΡΑΝΑΤΣΗΣ, Μοναστηριακή περιουσία καί διαχείριση □ ΕΥΡΥΔΙΚΗ ΣΙΦΝΑΙΟΥ, Ἑλληνες ἐπιχειρηματίες στή Ν. Ρωσία □ Π. ΚΥΠΡΙΑΝΟΣ, Ἱστορικό παρελθόν καί κοινωνιολογικό παρόν στό ἔργο τοῦ Ἐ. Durkheim □ Φ. ΗΛΙΟΥ, Πανεπιστημιακά ἤθη ΧΡΟΝΙΚΟ: Μνήμη Νίκου Οἰκονομίδη, Κέντρο Τεχνικοῦ Πολιτισμοῦ-Βιομηχανικό Μουσείο Ἐρμούπολης □ ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ: Δ. Δημητρόπουλος, Φ. Ἡλιοῦ, Ρένα Σταυρίδη-Πατρικίου

32

Άπό τά χειρόγραφα τῶν προεπαναστατικῶν καί πρώτων ἐπαναστατικῶν χρόνων

Β. ΠΛΑΓΙΑΝΑΚΟΥ-ΜΠΕΚΙΑΡΗ, Α. ΣΤΕΡΓΕΛΗΣ (ἐπιμ.), *Ἀρχεῖο Ἰωάννη Κωλέττη*, τ. Α', Μέρος πρῶτο: *Αὐγουστος 1788 - Ἰούνιος 1824*, καί τ. Α', Μέρος δεύτερο: *Αὐγουστος 1788 - Ἰούνιος 1824, Κατάστιχα καί λογαριασμοί*, Ἀθήνα, Κέντρον Ἐρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, [Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, τ. 13], 1996 (4ο, μβ' +930 σ. +ΟΕ' εἰκ.)

Οἱ ἐρευνητές τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ (Κ.Ε.Ι.Ν.Ε.) τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Βασ. Πλαγιανάκου-Μπεκιάρη καί Ἀρ. Στεργέλης, μετά ἀπό πολύχρονη ἐργασία, ἐξέδωσαν πρόσφατα σέ δύο ὀγκώδεις ἡμιτόμους 664 ἔγγραφα τῆς περιόδου 1788-1824, τά ὁποῖα σχετίζονται μέ τόν Ἰωάννη Κωλέττη καί τήν οἰκογένειά του. Τά ἔγγραφα αὐτά, ὅπως σημειώνουν οἱ ἐπιμελητές στόν πρόλογο τῆς ἐκδόσης, προέρχονται ἀπό τό Ἀρχεῖο Ἰωάννη Κωλέττη, τό ὁποῖο σχηματίστηκε κατά κύριο λόγο ἀπό τό προσωπικό ἀρχεῖο τοῦ Ἰω. Κωλέττη καί ἀπό ὀρισμένες ἄλλες προσθήκες οἰκογενειακῶν ἐγγράφων. Σήμερα τό ἀρχεῖο, τό ὁποῖο στό σύνολό του ξεπερνά τίς 15.000 ἔγγραφα, εἶναι διασπασμένο καί τμήματά του φυλάσσονται στό Ἴδρυμα τοῦ Βαρθολομίου Μιχαήλ Τοσίτσα (Τοσίτσειο)¹, στά Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (συλλογή Βλα-

χογιάννη) καί στό Κ.Ε.Ι.Ν.Ε. μετά ἀπό δωρεά τῆς οἰκογένειας Χατζίσκου.

Οἱ δύο ἐκδοθέντες ἡμίτομοι ἀποτελοῦνται ἀπό εἰσαγωγικό σημείωμα, μέ στοιχεῖα γιά τή συγκρότηση καί τή διαδρομή τοῦ ἀρχείου καί ἐκτενῆ παρουσίαση τῆς μεθόδου καί τῶν κανόνων πού ἀκολουθήθηκαν κατά τήν ἐκδοση (σ. θ'-κστ'), σύντομο βιογραφικό τοῦ Ἰω. Κωλέττη στό ὁποῖο ἐντάσσονται καί δύο αὐτοβιογραφικά σημειώματά του (σ. κζ'-λη'), βραχυγραφίες (σ. λθ'-μβ'), καί τό σῶμα μέ τά πλήρη κείμενα τῶν χειρογράφων (σ. 1-803). Ἰδιαίτερα χρήσιμα ἐργαλεῖα γιά τό μελετητή εἶναι τό εὔρετήριο ὀνομάτων προσώπων, τόπων καί ἐπιλεγμένων πραγματολογικῶν λημμάτων πού συντάχθηκε μέ τή συμβολή τῆς Μαρίας Σπηλιωτοπούλου (σ. 811-889), ὅπως καί τό γλωσσάριο ὀρων καί λέξεων ξενικῆς κυρίως προέλευσης (σ. 891-908). Στά περιεχόμενα τῆς ἐκδόσης ἀναγράφονται ἀναλυτικά τά ἔγγραφα, οἱ ἀποστολεῖς, οἱ παραλήπτες καί ἡ ἡμερομηνία σύνταξης (σ. 911-930). Σέ παράρτημα δημοσιεύονται φωτογραφίες μέ ὁμοιότητα

1. Περιληπτικό κατάλογο τοῦ τμήματος αὐτοῦ τοῦ ἀρχείου Ἰωάννη Κωλέττη ἔχει δημοσιεύσει ὁ Ἑλ. Πρεβελάκης, «Τό ἀρχεῖον τοῦ Ἰωάννου Κωλέττη», π. *Ὁ Ἐρανιστής*, τ. 8, 1970, σ. 85-90.

Χειρόγραφα τῶν προεπαναστατικῶν καί ἐπαναστατικῶν χρόνων

ἐγγράφων καί ἰδιοχείρων ὑπογραφῶν (εἰκ. Α'-ΟΕ').

Οἱ ἐπιμελητές τῆς ἔκδοσης κατένειμαν σέ δύο ομάδες τά ἔγγραφα τοῦ ἀρχείου πού δημοσιεύσαν. Στὴν πρώτη περιλαμβάνονται χειρόγραφα τῆς περιόδου 1788-1824, ἐνῶ στὴ δευτέρα κατάστιχα καί λογαριασμοί πού χρονολογοῦνται κυρίως στά χρόνια 1815-1821. Τό ὑλικό πού ἐντάσσεται σέ κάθε κατηγορία δημοσιεύεται μέ χρονολογική τάξη. Σύμφωνα μέ τούς ἐπιμελητές τῆς ἔκδοσης ὁ διαχωρισμός σέ δύο κατηγορίες ἐπιβλήθηκε ἀπό τὴν ὁμοιογένεια τοῦ περιεχομένου τῶν καταστίχων καί τὴν ἀδυναμία χρονολόγησής, μέ ἀκρίβεια, ἐγγράφων πού δὲν φέρουν ἡμερομηνία σύνταξης καί περιέχουν οἰκονομικές δοσοληψίες μέ σχετικά εὐρύ χρονικό ἀνάπτυγμα. Ἡ διάσπαση τῆς ἐνότητας τοῦ ἀρχεῖου ὑλικοῦ πού συντελεῖται μέ τὴν τεχνητὴ αὐτὴ διάκριση ἀποκαθίσταται μέ τὴν κατάρτιση ἐνιαίου χρονολογικοῦ εὐρετηρίου γιὰ τὸ σύνολο τῶν δημοσιευόμενων προεπαναστατικῶν ἐγγράφων καί καταστίχων (σ. 805-809).

Ὅπως σημειώνουν οἱ ἐπιμελητές, ἔχει ἀποκατασταθεῖ ἡ ὀρθογραφία καί ὁ τονισμός τῶν κειμένων μέ βάση τούς κανόνες τῆς καθαρῆς (σ. ιη'). Ἐλάχιστα ἔγγραφα, πού εἶχαν ἐκδοθεῖ, δίνονται σέ περίληψη μέ μνεία τῆς πρώτης ἔκδοσης. Σύντομη περίληψη στά ἑλληνικά συνοδεύει ἐπίσης τὰ ξενόγλωσσα κείμενα τοῦ ἀρχείου. Τά δημοσιευόμενα ἔγγραφα πλαισιώνονται ἀπό λεπτομερῆ φιλολογικά σχόλια, ἐνῶ ἐπίσης ἐπισημαίνονται τεκμήρια ἀντίστοιχου περιεχομένου πού ἔχουν περιληφθεῖ σέ παλαιότερες ἐκδόσεις ἀρχεῖων πηγῶν. Ἀπουσιάζει ὅμως –σύμφωνα καί μέ τὴν πρακτικὴ πού ἀκολουθήθηκε στους περισσότερους τόμους τῆς σειράς «Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας»– ὁ ἀναλυτικὸς ἱστορικὸς σχολιασμός. Ἐπίσης, οἱ πληροφορίες πού θὰ διευκόλυναν τὴν ἐνταξὴ τῶν τεκμηρίων στὴν ἱστορικὴ τους συνάφεια εἶναι σποραδικές καί ἀφοροῦν κυρίως τὴν ταύτιση προσώπων. Συστηματικότερες ἀντίθετα εἶναι οἱ

παραπομπές, οἱ συσχετισμοί καί οἱ διασταυρώσεις γιὰ κοινὰ θέματα ἢ πρόσωπα, πού μνημονεύονται σέ δύο ἢ περισσότερα ἔγγραφα τοῦ ἀρχεῖου ὑλικοῦ.

Τά ἐπίσημα ἔγγραφα πού περιλαμβάνονται στὸ ἀρχεῖο εἶναι λιγοστά. Τά περισσότερα ἀποτελοῦν ἰδιωτικά κείμενα, τὰ ὁποῖα ὅμως συχνά εἶναι πλούσια σέ πληροφορίες γιὰ δημόσιες ὑποθέσεις, ἐπιτρέποντας προσεγγίσεις σέ εὐρὺ φάσμα θεμάτων τῆς προεπαναστατικῆς ἐποχῆς καί τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἐπανάστασης τοῦ 1821.

Ἐλάχιστα μεμονωμένα ἔγγραφα (τά ὑπ' ἀρ. 1-7) χρονολογοῦνται στά τέλη τοῦ 18ου αἰῶνα. Πρόκειται γιὰ δικαιοπρακτικά ἔγγραφα καί ἀφοροῦν κυρίως ἀγοραπωλησίες ἀκινήτων στίς ὁποῖες ἐμπλέκονται μέλη τῆς οἰκογένειας τοῦ Ἰω. Κωλέττη.

Μεγάλος ἀριθμὸς ἐγγράφων (τά ὑπ' ἀρ. 8-86 καί 610-664) χρονολογεῖται στὴν περίοδο ἀπὸ τὸ 1812 –στὴν πλειονότητά τους ὅμως ἀπὸ τὸ 1816– ἕως τὸ Φεβρουάριο τοῦ 1821, καί σχετίζεται μέ οἰκονομικά ζητήματα καί συναλλαγές, στίς ὁποῖες εἶχαν κάποια ἐμπλοκὴ ὁ Ἰωάννης Κωλέττης, ὁ ἀδελφός του Χρῆστος, ὁ πατέρας του Νικόλαος Δήμου ἢ ἄλλα μέλη τῆς οἰκογένειάς του. Μέσα ἀπὸ τὸ ὑλικό αὐτὸ ἀναδύονται ὄψεις τῶν οἰκονομικῶν δραστηριοτήτων μιᾶς οἰκογένειας προυχόντων τῆς Ἡπείρου στά χρόνια τῆς ἀκμῆς τῶν Ἰωαννίνων, φωτίζονται οἱ σχέσεις τῆς μέ τὴν ὀθωμανικὴ ἐξουσία, ἀναδεικνύονται τὰ οἰκονομικά καί πολιτικά δίκτυα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀντλοῦσε τὴ δύναμή τῆς καί σκιαγραφεῖται τὸ πλέγμα ἀνθρώπων καί τόπων πού συγκροτοῦσαν τὸ πεδίο δράσης τῆς.

Οἱ ἀγορές ἀκινήτων ἀγροτικοῦ καί ἀστικοῦ χαρακτήρα, ἡ ἐνοικίαση καί ἐκμετάλλευση καλλιεργήσιμης γῆς, ὁ ἔντοκος δανεισμός, ἡ ἀπόκτηση ἢ ἡ ἐνοικίαση φορολογικῶν προσόδων χωριῶν, οἱ τοποθετήσεις χρημάτων σέ ναυτιλιακές-ἐμπορικές ἐπιχειρήσεις στίς Σπέτσες καί ἄλλου, συνιστοῦν πλευρές τῆς οἰκονομικῆς δραστηριότητος τῆς οἰκογένειας τοῦ Ἰω. Κωλέττη, γιὰ τίς

Βιβλιοκρισίες

όποιες τό παραπάνω ἀρχειακό ὕλικό παρέχει ἀξιόλογες μαρτυρίες. Ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν ἐπίσης τὰ στοιχεῖα πού ἀφοροῦν τίς σχέσεις τῆς οἰκογένειας τοῦ Ἰω. Κωλέττη μέ τόν Ἄλῃ πασά. Μάλιστα, στό ἀρχεῖο περιλαμβάνονται μαρτυρίες ἀπό τίς ὁποῖες φαίνεται ἡ μέριμνα τοῦ γιου τοῦ Ἄλῃ πασά, Μουχτάρ, ὥστε νά ἐξασφαλίσει στόν Ἰω. Κωλέττη, πού ἦταν ὁ προσωπικός του ἰατρός, τό σπαηλίκι τοῦ Πραστοῦ στήν Πελοπόννησο (ἔγγραφα 29, 30, 31, 34 κ.ἄ.)².

Ὅρισμένα ἀπό τὰ κατάστιχα λογαριασμῶν ζωντανεύουν τόν κόσμο τῶν μικρῶν, οἰκονομικῶν δοσοληψιῶν, τοῦ καθημερινοῦ δοῦναι καί λαβεῖν στήν Ἠπειρο τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰώνα. Μία ἀναλυτική μελέτη καί ἐπεξεργασία τῶν πολυάριθμων σχετικῶν καταγραφῶν (πού περιλαμβάνονται σέ ἔγγραφα ὅπως τά ὑπ' ἀρ. 629, 630, 632, 634 κλπ.) μπορεῖ νά δώσει ἀξιόλογες πληροφορίες γιά τά ἀγαθά καί τά χρηματικά ποσά πού διακινουόνταν, τίς ποσότητες, τά εἶδη τῶν προϊόντων καί τίς τιμές τους στήν τοπική ἀγορά, τά πρόσωπα πού μετεῖχαν στίς ἐμπορικές αὐτές συναλλαγές³. Σημαντικές εἶναι ἐπίσης οἱ μαρτυρίες πού ἀντλοῦνται ἀπό τά τεκμήρια σχετικά μέ τά μέτρα καί τά σταθμά τῆς ἐποχῆς, τήν ποικιλία τῶν νομισμάτων πού κυκλοφοροῦσαν, τίς τιμές καί τίς ἰσοτιμίες τους.

2. Ὁ Ἄρ. Σπεργέλης («Ὁ Χρῆστος Κωλέττης καί ἡ πατριωτική δράση του. Μικρῆ συμβολή στή βιογραφία τοῦ Ἰωάννη Κωλέττη», *Ροδωνιά. Τιμῆ στόν Μ. Ι. Μανούσκα*, τ. 2, Ρέθυμνο 1994, σ. 509, 512-513), θεωρεῖ ὅτι ἡ οἰκονομική δραστηριότητα τοῦ Ἰωάννη καί τοῦ Χρήστου Κωλέττη στίς Σπέτσες καί στόν Πραστό «χρησίμευαν καί ὡς προπέτασμα καπνοῦ γιά πατριωτικές ἐνέργειες», καθώς ὁμως τά σχετικά τεκμηριωτικά στοιχεῖα εἶναι ἀδύναμα, νομίζω ὅτι ἡ δραστηριότητά τους αὐτή εἶναι πιό πρόσφορο νά ἐνταχθεῖ στίς συνήθειες οἰκονομικές πρακτικές τῶν οἰκογενειῶν τῶν προυχόντων κατά τή διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας.

3. Δεῖγμα ἐπεξεργασίας τῆς πηγῆς αὐτῆς ἀποτελεῖ τό ἄρθρο τοῦ Γ. Προγουλάκη σέ προηγούμενες σελίδες τοῦ τεύχους αὐτοῦ τῶν *Ἱστορικών*.

Τά ἔγγραφα τῆς προεπαναστατικῆς περιόδου, πού περιλαμβάνονται στήν ἔκδοση, παρέχουν ἐπίσης, γενικότερα, πληροφορίες γιά περιοχές τῆς Ἠπείρου, Θεσσαλίας καί Πελοποννήσου, τήν ἀγροτική καί κτηνοτροφική παραγωγή χωριῶν τῶν παραπάνω περιοχῶν, τήν ἐνοικίαση φορολογικῶν προσόδων καί τίς ποικίλες οἰκονομικές συναλλαγές πού σχετίζονται μέ αὐτήν, τήν ταύτιση τόπων καί προσώπων πού διέμεναν ἢ ἔδρασαν ἐκεῖ, καθώς καί στοιχεῖα γιά τό ὄνοματολογικό τῶν κατοίκων καί τό μικροτοπωνυμικό τῶν οἰκισμῶν. Ἐνδιαφέρον, ὅσον ἀφορᾷ τήν κατανόηση τοῦ φορολογικοῦ συστήματος τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, τοῦ τρόπου ὑπολογισμοῦ καί ἐπιβολῆς τῶν φόρων καί τῆς οἰκονομικῆς διαχείρισης ἀπό τήν πλευρά τοῦ κατόχου ἢ τοῦ ἐνοικιαστή τῆς φορολογικῆς ὀφειλῆς, παρουσιάζουν τά κατάστιχα φορολογικῶν προσόδων χωριῶν ὅπως τό Βουργαρέλι νομοῦ Ἄρτας (ἔγγρ. 625), τό Βασταθέτζι νομοῦ Ἰωαννίνων (ἔγγραφα 641, 650), Σκλάταινα, Μεγάρκι, Μέρτζι, Βερεντζί τοῦ νομοῦ Τρικάλων (ἔγγρ. 655) κ.ἄ. Σέ ἀρκετές περιπτώσεις τά σχετικά φορολογικά κατάστιχα περιέχουν λεπτομερεῖς καταγραφές τῶν κατοίκων καί τῶν φορολογικῶν ὑποχρεώσεών τους σέ εἶδος, θάσει τῆς ἀγροτικῆς παραγωγῆς, ἢ σέ χρῆμα.

Μεγάλο μέρος τῶν 120 περίπου ἐγγράφων τοῦ ἀρχείου, πού ἔχουν συνταχθεῖ κατά τή διάρκεια τοῦ 1821, ἀφοροῦν τήν ἐξέγερση καί τά γεγονότα πού διαδραματίστηκαν στήν περιοχή Σιράκου-Καλαρρυτῶν μέχρι τήν καταστροφή τους ἀπό τά ὀθωμανικά στρατεύματα, τόν Ἰούλιο τοῦ 1821, καί ἀποδίδουν τό κλίμα ἀναβρασμοῦ πού ἐπικρατοῦσε στήν περιοχή. Ἀκολουθοῦν μαρτυρίες γιά τήν ἀναχώρηση τῆς οἰκογένειας τοῦ Ἰω. Κωλέττη μέ προορισμό τή Δυτική Στερεά Ἑλλάδα καί τό Μεσολόγγι καί τή μεταφορά τῶν ὑπαρχόντων της σέ ἀσφαλές μέρος. Γιά τίς συνθήκες μετακίνησης, ἀξιόπρόσεκτες εἶναι οἱ μαρτυρίες πού ἀναφέρονται στήν ἐνοικίαση ἑνός πλοίου ἀπό τόν Ἰω. Κωλέττη (ἔγγραφα 181, 189, 190), καθώς

Χειρόγραφα τῶν προεπαναστατικῶν καί ἐπαναστατικῶν χρόνων

καί οἱ κατάλογοι τῶν ἀποσκευῶν τῆς οἰκογένειας, στούς ὁποίους καταγράφεται ἀναλυτικά ὁ ρουχισμός, τά ὑφασμάτινα εἶδη οἰκιακῆς χρήσεως καί διάφορα προσωπικά ἀντικείμενα τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας καί τῶν συνοδῶν τους (ἔγγραφα 180, 202, 203).

Ὁ Ἰω. Κωλέττης διατέλεσε ἀπό τόν Ἰανουάριο τοῦ 1822 ἕως τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1823 μινίστρος τῶν Ἐσωτερικῶν καί προσωρινός μινίστρος τοῦ Πολέμου (σ. λβ'-λγ'). Ἀπό τά ἔγγραφα τῆς περιόδου (ἔγγραφα 205-283) ἀντλοῦνται πληροφορίες πού σχετίζονται μέ τά ἀξιώματα τοῦ Ἰω. Κωλέττη καί τήν ἐγκάταστί του στήν Πελοπόννησο. Παράλληλα, ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Ἰω. Κωλέττη μέ τόν ἀδελφό του Χρήστο, ὁ ὁποῖος βρισκόταν στό Μεσολόγγι, ἔχοντας ἀναλάβει τή φροντίδα τῶν ὑπόλοιπων μελῶν τῆς οἰκογένειας. Παρότι τά δύο ἀδελφία βαρύνονται μέ διαφορετικά καθήκοντα, ἡ θεματολογία τῶν ἐπιστολῶν πού ἀνταλλάσσουν εἶναι κοινή, διότι καί οἱ δύο ἀσχολοῦνται τόσο μέ τά πιεστικά οἰκονομικά καί οἰκογενειακά προβλήματα, ὅσο καί μέ τίς πολεμικές ἐξελίξεις, τά πολιτικά καί στρατιωτικά ζητήματα τῆς ἐπανάστασης καί τῆ συγκρότησής τοῦ ὑπό διαμόρφωση κρατικοῦ σχηματισμοῦ (γιά παράδειγμα βλ. ἔγγραφα ὅπως τά 214, 215, 223, 227, 242, 246 κλπ.).

Τό Μάιο τοῦ 1823 ὁ Ἰω. Κωλέττης παύεται ἀπό ὑπουργός Ἐσωτερικῶν καί Πολέμου, καί διορίζεται Ἐπαρχος Εὐρίπου (ἔγγραφα 283, 284), θέση στήν ὁποία παρέμεινε ἐπί ἓνα περὶ ἑξάμηνο. Στά τεκμήρια τῆς ἐποχῆς (ἔγγραφα 284-340) διακρίνονται οἱ προσπάθειές του νά ἐπιβληθεῖ στήν Εὐβοία, νά ὀργανώσει τή διοίκηση, νά συμβιβάσει τίς ἀντιθέμενες τοπικές ὁμάδες καί τούς ὀπλαρχηγούς πού ὄρυσαν στήν περιοχή. Παράλληλα ἀναδεικνύονται τά δίκτυα ἐπικοινωνίας τοῦ Ἰω. Κωλέττη μέ ὀπλαρχηγούς τῆς Ρούμελης, ὅπως ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδρουτσός, ἀλλά καί μέ πρόσωπα πού βρίσκονται στήν Πελοπόννησο καί διατηροῦν ἐπαφή μαζί του, κρατώντας τον ἐνήμερο γιά ὅσα

συμβαίνουν στή Διοίκηση. Ἀπό τά κείμενα τῆς ἐποχῆς διαφαίνεται ἐπίσης καί τό κλίμα ἀντιπαραθέσεων, καί ὑπονομεύσεων, πού ἔχει ἀρχίσει νά διαμορφώνεται μεταξύ τῶν προσώπων πού μετεἶχαν στίς ἡγετικές ὁμάδες τῆς ἐπανάστασης.

Τό Νοέμβριο τοῦ 1823 ὁ Ἰω. Κωλέττης ἐκλέγεται μέλος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος (ἔγγραφα 341, 342). Τά δημοσιεύμενα τεκμήρια, πού χρονολογοῦνται ἀπό τήν ἐποχή αὐτή μέχρι τόν Ἰούνιο τοῦ 1824, ἔχουν ποικίλο περιεχόμενο. Πρόκειται κατά κύριο λόγο γιά ἐπιστολές διαφόρων πρό τόν Ἰω. Κωλέττη, ὅπως ἐπίσης καί ἄλλες πού ἀνταλλάσσονται μεταξύ τρίτων, ἀπουσιάζουν ὁμως κείμενα μέ συντάκτη τόν ἴδιο τόν Ἰω. Κωλέττη. Μεγάλο τμήμα τῶν ἐπιστολῶν πού ἀπευθύνονται πρός τόν τελευταῖο περιέχουν προσωπικά αἰτήματα καί διαμεσολαθήσεις (αἰτήσεις οἰκονομικῆς συνδρομῆς ἢ διορισμοῦ σέ κάποια δημόσια ὑπηρεσία, συστάσεις τρίτων προσώπων συνοδευόμενες ἀπό τήν παράκληση ἢ τήν ἀπαίτηση νά προσληφθοῦν σέ κάποιο τομέα τῆς Διοίκησης κλπ.). Ἔρχεται ἔτσι στήν ἐπιφάνεια τό δίκτυο τῶν προσωπικῶν ἐπαφῶν καί πελατιακῶν σχέσεων πού εἶχε ἀρχίσει νά κτίζει ὁ πολιτικός πλέον Ἰω. Κωλέττης στό συγκροτούμενο ἑλληνικό κράτος. Στά κείμενα αὐτῆς τῆς περιόδου περιλαμβάνονται ἐπίσης στοιχεία γιά τίς πολιτικές διεργασίες καί τά πολεμικά γεγονότα, κυρίως ὁμως μέσα ἀπό τό λόγο καί τό ὕφος τῶν ἐπιστολογράφων ἀνασυντίθεται ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν ἐσωτερικῶν διενέξεων πού συντάραξαν τήν Πελοπόννησο μέχρι τόν Ἰούνιο τοῦ 1824.

Ἡ ἐκδοση ἀρχειακῶν πηγῶν τῆς νεότερης ἱστορίας ἀποτελεῖ μία σταθερή ἀνάγκη τῆς ἱστορικῆς ἔρευνας. Εἶναι αὐτονόητο ὅτι ἡ ἐκδοση χειρογράφων καθιστά τά ἀρχειακά αὐτά τεκμήρια προσιτά καί εὐχρηστα, ἐπιτρέπει τίς πολλαπλές τους ἀναγνώσεις καί προσεγγίσεις, καί παρέχει στόν ἱστορικό τά ἀπαραίτητα γιά τή δουλειά του ἐργαλεῖα. Παρόλα αὐτά, τά τελευταῖα χρόνια ἀντί νά

Βιβλιοκρισίες

αυξάνονται οι σχετικές εκδόσεις –όπως ευλόγα θα περίμενε κανείς συνυπολογίζοντας την πρόοδο που έχει συντελεστεί στις ιστορικές σπουδές στην Ελλάδα– περιορίζονται. Η υποχώρηση αυτή μάλιστα είναι ιδιαίτερη αισθητή όσον αφορά την έκδοση αρχειακών πηγών που χρονολογούνται στην περίοδο πριν από την επανάσταση του 1821. Η ελάττωση της σχετικής έκδοτικής παραγωγής, και μάλιστα των κειμένων εκείνων που κατά κανόνα παρουσιάζουν τις μεγαλύτερες δυσκολίες ανάγνωσης, οφείλεται, νομίζω, σε ένα συνδυασμό παραγόντων, διαφορετικής προέλευσης και αιτιολογίας. Καταρχήν οι νεότεροι ιστορικοί –προσπαθώντας να αναδείξουν τη σημασία της ιστορικής σύνθεσης και να αντιπαρεθεθούν σε μία αντίληψη της παραδοσιακής ιστοριογραφίας που είχε αναγάγει την ιστορική έρευνα σε κυνήγι εύρημάτων, τά οποία υποτίθεται θα έφερναν στο φως νέες, αγνωστές όψεις του παρελθόντος– έθεσαν σιωπηρά σε δεύτερη μοίρα την έκδοση ιστορικών πηγών. Από την άλλη πλευρά, στον περιορισμό των παραπάνω εκδόσεων συνέτελεσε τό γεγονός ότι αυτές απαιτούν πο-

λύχρονη, κοπιαστική, άθόρυβη εργασία, που βρίσκεται σε αναντιστοιχία με τις προτεραιότητες και τούς ρυθμούς των σύγχρονων ακαδημαϊκών απαιτήσεων, οι όποιες προκρίνουν αντικείμενα και θέματα εργασίας με σύντομο, προβλεπτό χρονικό όρίζοντα ολοκλήρωσης.

Η δημοσίευση λοιπόν του πρώτου μέρους του αρχείου Ίωάννη Κωλέττη συνιστά μία συνεισφορά σε ένα πεδίο της ιστορικής έρευνας που τά τελευταία χρόνια τείνει μάλλον να συρρικνωθεί. Έρχεται να προστεθεί στα ήδη εκδεδομένα σώματα αρχειακών πηγών των χρόνων της προεπαναστατικής και επαναστατικής περιόδου, προσφέροντας νέα ιστορική ύλη και επίμερους πληροφορίες για πρόσωπα, τόπους και γεγονότα, πολύτιμες στό μελετητή της περιόδου. Εκτός όμως από την προσθήκη πραγματολογικού ύλικού, τό σώμα των έγγραφων ως σύνολο αποδίδει τό χρώμα, τό άρωμα και την περιρρέουσα ατμόσφαιρα της εποχής, που αποτελούν στοιχεία άπαραίτητα για την κατανόσή της.

Δημήτρης Δημητρόπουλος

Έπαναστατικές διαδρομές

ANNA MATΘAIOY - ΠΟΠΗ ΠΟΛΕΜΗ, *Διαδρομές της Μέλπωσ Άξιώτη 1947-1955. Μαρτυρίες και κείμενα από τά Άρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας*, Άθήνα, Θεμέλιο, 1999 (8ο, 288 σ.)

Τό βιβλίό της Άννας Ματθαίου και της Πόπης Πολέμη για την Μέλπω Άξιώτη θά μπορούσε να είναι μία αξιόλογη συμβολή στό μελέτη της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Δέν φαίνεται πώς αυτή υπήρξε ή πρόθεσή τους. Μέ κοπιώδεις προσπάθειες, έρευνητι-

κό μεράκι και άπέραντη ύπομονη, οι δύο συγγραφείς μόδεσαν να άνασυγκροτήσουν, μέσα από τις δεκάδες χιλιάδες σελίδων που συγκροτούν τούς φακέλους της «Έπιτροπής Διαφώτισης» της Κεντρικής Έπιτροπής του ΚΚΕ, οι όποιοι, σήμερα, άπόκείναι στό Άρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας (ΑΣΚΙ), ένα αρχειακό σύνολο που αναφέρεται σε σημαντικές πλευρές του βίου και της δημιουργίας της σημαντικότερης έλληνίδας πεζογράφου του 20ού αιώνα. Τό έπραξαν με αρχειακή συνέπεια και ζηλευτή ιστο-